

ערב שבת קודש פרשת שמיני
סדר ומפתח אהל מועד לא תצאו פן תמותו
אסרו חג פסח כ"ג ניסן תש"פ.

**אל אחי ורעי האיסנוגורוס
ולכל מבקשי השם**

**כתיבה תמה מעניינא דיומא
ביאור סוגיא דיבמות (סב:) ודברי חיזוק**

א. ביבמות (דף ס"ב:) שנים עשר אלף זוגות תלמידים היו לו לרבי עקיבא מגבת עד אנטיוכוס, וכולן מתו בפרק אחד מפני שלא נהגו כבוד זה לזה. והיה העולם שמם עד שבא רבי עקיבא אצל רבותינו שבדרום ושנאה להם, רבי מאיר ורבי יהודה ורבי יוסי ורבי שמעון ורבי אלעזר בן שמוע, והם הם העמידו תורה אותה שעה. תנא כולם מתו מפסח ועד עצרת. אמר רב חמא בר אבא ואיתימא ר' חייא בר אבין כולם מתו מיתה רעה. מאי היא א"ר נחמן אסכרה. וכולה מקשה אחת. ברם דברי תורה עניינם במקומן ועשירים במקום אחר, ובעה"ו נשזר ונרקם איזהו מקומן של שבחיים אשה אל אחותה שבת אחים, והכל על מקומו יבוא בשלום.

בספרא (קדושים פרשה ב' פרק ד') ואהבת לרעך כמוך (ויקרא י"ט, י"ח) רבי עקיבא אומר זה כלל גדול בתורה. וכתב הרמב"ם (הלי אבל י"ד, אי) וז"ל מצות עשה של דבריהם לבקר חולים ולנחם אבלים ולהוציא המת ולהכניס הכלה וללוות האורחים וכו'. ואף על פי שכל מצות אלו מדבריהם הרי הן בכלל ואהבת לרעך כמוך. עכ"ל.

והנה בנדריים (דף מ') כך היה מעשה בתלמיד אחד מתלמידי רבי עקיבא שחלה. לא נכנסו חכמים לבקרו ונכנס ר' עקיבא לבקרו ובשביל שכיבדו וריבצו לפניו חיה. אמר לו רבי החייתני. יצא רבי עקיבא ודרש כל מי שאין מבקר חולים כאילו שופך דמים. ופירש רש"י (שם) כאילו שופך דמים מפני שבני אדם שנכנסין לבקרו עושים לו לחולה כל צרכיו. עכ"ל. וכ"כ הרא"ש. וכ"כ השיטה מקובצת (שם) וז"ל בשביל שכבד ורבץ לפניו חיה. כי ראה רבי עקיבא שהמקום מעופש והיה המקום מקולקל ומזיק לחולה וצוה לפנות המקום ההוא ולכבדו ולרבצו ונזדכך אורו ועל כן נתרפא החולה. הרי"ף ז"ל. עכ"ל.

אבל הרמב"ן ז"ל בתורת האדם (שער המיחוש) פירש וז"ל ושמענין מהכא דבקר חולים כדי שיכבדו וירבצו לפניו ויעשו לו הצרכים הצריכים לחליו וימצא נחת רוח עם חבריו. עכ"ל. והמאירי (בית הבחירה שם) פירש וז"ל ויש מפרשים שלכבודו של רבי עקיבא כבדו את הבית ורבצוהו והגיעה הנאה לחולה.

ובמועד קטן (דף כ"א:) תנו רבנן אבל שלשה ימים הראשונים אסור בשאילת שלום. והתניא מעשה ומתו בניו של רבי עקיבא נכנסו כל ישראל והספידום הספד גדול. בשעת פטירתן עמד רבי עקיבא על ספסל גדול ואמר אחינו בית ישראל שמעו. אפילו שני בנים חתנים מנוחם הוא בשביל כבוד שעשיתם. ואם בשביל עקיבא באתם הרי כמה עקיבא בשוק. אלא כך אמרתם תורת אלהיו בלבם לא תמעד אשריו (תהילים ל"ז, ל"א). וכל שכן ששכרכתם כפול. לכו לבתיכם לשלום. כבוד רבים שאני. ופירש רש"י (שם) אפילו שני בנים חתנים מנוחם הוא בשביל כבוד שעשיתם כלומר אפילו שני בנים קברתי מנוחם אני מרוב כבוד שעשיתם לי.

ואם בשביל עקיבא באתם הרי כמה עקיבא בשוק שלא הלכתם לנחמן. כל שכן ששכרכם כפול שלכבוד התורה באתם. עכ"ל.

ובתענית (דף כ"ג.) אמר רבי יוחנן על חוני המעגל, כל ימיו של אותו צדיק היה מצטער על מקרא זה (תהילים קכ"ו, א') שיר המעלות בשוב ה' את שיבת ציון היינו כחולמים. אמר מי איכא דנייב שבעין שנין בחלמא. יומא חד הוה אזל באורחא חזייה להווא גברא דהוה נטע חרובא. אמר ליה האי עד כמה שנין טעין. אמר ליה עד שבעין שנין. אמר ליה פשיטא לך דחיית שבעין שנין. אמר ליה אנא עלמא בחרובא אשכחתי, כי היכי דשתלי לי אבהתי שתלי נמי לבראי. יתיב קא כריך ריפתא אתא ליה שינתא וניס. אהדרא ליה משונתא איכסי מעינא וניס שבעין שנין. כי קם חזייה להווא גברא דהווא קא מלקט מינייהו. אמר ליה את הוא דשתלתי. אמר ליה בר בריה אנא. אמר ליה שמע מינה דניימי שבעין שנין. חזא לחמריה דאתיילידא ליה רמכי רמכי. אזל לביתיה אמר להו בריה דחוני המעגל מי קיים. אמרו ליה בריה ליתא בר בריה איתא. אמר להו אנא חוני המעגל לא הימנוהו. אזל לבית המדרש שמעינהו לרבנן דקאמרי נהירן שמעתתין כבשני חוני המעגל דכי הוי עייל לבית מדרשא כל קושיא דהוה להו לרבנן הוה מפרק להו. אמר להו אנא ניהו ולא הימנוהו ולא עבדי ליה יקרא כדמבעי ליה. חלש דעתיה בעי רחמי ומית. אמר רבא היינו דאמרי אינשי או חברותא או מיתותא. ופירש רבנו גרשם מאור הגולה (שם) וז"ל או חברא שיהא לו חבר טוב שנוהג לו כבוד. ורש"י ז"ל כתב (שם ד"ה או) וז"ל אם אין חבריו של אדם נוהגין בו כבוד כבתחילה נוח לו שימות. עכ"ל.

ב. והנה בכתובות (דף ס"א:) שנינו התלמידים יוצאין לתלמוד תורה שלא ברשות שלשים יום. הפועלים שבת אחת. העונה האמורה בתורה, הטיילין בכל יום הפועלים שתיים בשבת החמרים אחת בשבת הגמלים אחת לשלשים יום הספנים אחת לששה חדשים. דברי רבי אליעזר. ובגמרא (שם דף ס"ב:) אמר רב ברונא אמר רב הלכה כרבי אליעזר. אמר רב אדא בר אבהה אמר רב זו דברי ר' אליעזר אבל חכמים אומרים התלמידים יוצאין לתלמוד תורה ב' וגי' שנים שלא ברשות. וכולי.

רבי עקיבא רעיא דבר כלבא שבוע הוה. חזיתיה ברתייה דהוה צניע ומעלי. אמרה ליה אי מקדשנא לך אזלת לבי רב. אמר לה אין. איקדשא ליה בצינעה ושדרתייה. שמע אבוה אפקה מביתיה אדרה הנאה מנכסיה. אזיל יתיב תרי סרי שנין בבי רב. כי אתא אייתי בהדיה תרי סרי אלפי תלמידי. שמעיה להווא סבא דקאמר לה עד כמה קא מדברת אלמנות חיים. אמרה ליה אי לדידי ציית יתיב תרי סרי שני אחריני. אמר ברשות קא עבידנא, הדר אזיל ויתיב תרי סרי שני אחריני בבי רב. כי אתא אייתי בהדיה עשרין וארבעה אלפי תלמידי. שמעה דביתהו, הות קא נפקא לאפיה. אמרו לה שיבבתא שאילי מאני לבוש ואיכסאי. אמרה להו (משלי י"ב, ב') יודע צדיק נפש בהמתו (ויש גורסין (שם כ"ט, ז') יודע צדיק דין דלים). כי מטיא לגביה נפלה על אפה, קא מנשקא ליה לכרעיה הוה קא מדחפי לה רבנן. אמר להו שבקוה, שלי ושלכם שלה הוה.

ובמעשה רבן גמליאל ורבי יהושע בברכות (דף כ"ז:) דאמרו ליה לרבי אלעזר בן עזריה ניחא ליה למר דליהוי ריש מתיבתא ואמר להו איזיל ואימליך באינשי ביתי ואזל ואמליך בדביתהו, ביאר הגה"ק רבנו יהונתן אייבעשיץ זצ"ל בספר יערות דבש (ח"ב דרוש י"ח) וז"ל ולכאורה הוא משולל הבנה, איך שייך שרבי אלעזר בן עזריה שבק עצת כל חכמי ישראל אשר היו רוצים להתמנות אותו לריש מתיבתא, וילך אחר עצת אשתו. אמנם בדרך דרוש נראה כך, דהנה עונת תלמיד חכם היא מליל שבת לשבת (כתובות דף ס"ב:), ובמס' אבות דרבי נתן [צ"ל ירושלמי ברכות פ"ב ה"ט] מבואר דעונת נשיא היא מחודש לחודש מפני ביטול בית המדרש, ואנן קיימא לן (כתובות שם) חמר ונעשה גמל צריך למלוך באשתו, שרוצה אשה בקב ותפלות יותר מתשעה קבין ופרישות, ולפי"ז אף כאן ששינה עונתו משבת לחודש להיות שנתקבל לנשיא כנ"ל ויכולה היא לעכב כנ"ל, לכך אמר איזל ואמלוך בדביתהו. ואתי שפיר. עכ"ל.

והראשון לציון מרן הגר"ע יוסף זצוק"ל בשו"ת יביע אומר (ח"ג חומ"ש ס"י ב') האריך כי כאשר אמרה רחל אשתו אי לדידי ציית יתיב תרי סרי שני אחריני בעצם נתנה לו רשות לרבי עקיבא שלא בפניו ליעכב עוד י"ב שנים אחרות ומחלה עונתה כדאמר רבי עקיבא ברשות קא עבידנא. עיין שם.

ג. ובמכות (דף י'). תנא תלמיד שגלה מגלין רבו עמו שנאמר (דברים ד', מ"ב) ונס אל אחת מן הערים האל וחי, עביד ליה מידי דתהוי ליה חיותא. א"ר יוחנן הרב שגלה מגלין ישיבתו עמו. וביאר הנימוקי יוסף (שם דף ג'). וז"ל וחי. והתורה חיים היא דכתיב (דברים ל', כ') כי הוא חייד ואורך ימיד. כי חיים הם למוצאיהם (משלי ד', כ"ב). עכ"ל. וכן ביאר הרמב"ם ז"ל (הלי רוצח פ"ז ה"א) וז"ל תלמיד שגלה לערי מקלט מגלין רבו עמו, שנאמר (דברים ד', מ"ב) וחי, עשה לו כדי שיחיה. וחי בעלי חכמה ומבקשה בלא תלמוד כמיתה חשובין. עכ"ל. וכדכתיב (קהלת ז', י"ב) החכמה תחיה בעליה. וכן פירש בספר ליקוטי שיחות (כרך ל"ד ואתחן דף 31 אות ט') לשון המשנה (אבות פ"ג מ"ח) כל השוכח דבר אחד ממשנתו מעלה עליו הכתוב כאילו מתחייב בנפשו, שאין זה בגדר עונש אלא מסובב מהשכחה, כי דברי תורה הם חיי נפשו, וכאשר נשכח והוסר ממנו דבר אחד מדברי תורה הוסרו ממנו חיי נפשו אלה. עכ"ל.

והריטב"א ז"ל כתב (מכות שם) תלמיד שגלה מגלין רבו עמו ואף על פי שיש ישיבה בערי מקלט, שלא מן הכל אדם זוכה ללמוד כדאמרינן במסכת עבודה זרה (דף י"ג). א"ר יוסי מעשה ביוסף הכהן שהלך אחר רבו לצידן ללמוד תורה לפי שאין אדם זוכה ללמוד מכל. וכ"כ רבנו מהר"י מטרנאני זצ"ל בשו"ת מהרי"ט (ח"ב יו"ד ס"י נ"ו) וז"ל הרב שהשכיר עצמו ללמוד תלמידים גדולים וגם הם עצמם מעכבין לומר אין חפצנו ללמוד אלא עמך ואף על גב דאיכא דדייק טפי מיניה ואפילו כיהושע בן נון לא צייתין ליה הדין עמהם. דהא קיימא לן אין אדם לומד תורה אלא במקום שלבו חפץ דכתיב (תהילים א', ב') כי אם בתורת ה' חפצו כדאמרינן בגמרא (ע"ז דף י"ט). ועוד איכא בגמרא דבני מערבא (ברכות פ"ג ה"א ונזיר פ"ז ה"א) מעשה ביוסי הכהן שהיה מטמא אחר רבו לצידן הדא אמרין לא מן הכל אדם זוכה ללמוד תורה שהרי בארץ ישראל כמה חכמים היו ללמוד מהם. וכן משמע מההיא דפרק אלו הן הגולין (מכות דף י'). תלמיד שגלה מגלין רבו עמו שנאמר וחי עביד ליה מידי דתהוי ליה חיותא. ומדלא קאמר מושיבין שם רב ומעמידין שם ישיבה כדאמרינן (מכות שם) דאין מושיבין אותם אלא במקום שווקים ובמקום אוכלוסין מדכתיב וחי והכא אמר מגלין רבו עמו, היינו טעמא שאף על פי שיש שם רב לא מן הכל אדם זוכה ללמוד תורה. עכ"ל.

ד. א"ר יוחנן הרב שגלה מגלין ישיבתו עמו. וכן שנינו באבות (פ"א מ"א) אבטליון אומר חכמים הזהרו בדבריכם שמא תחובו חובת גלות ותגלו למקום מים הרעים וישתו התלמידים הבאים אחריכם וימותו ונמצא שם שמים מתחלל. וכתב המאירי (מכות שם) וז"ל תלמיד שגלה לעיר מקלטו מגלין רבו עמו שנאמר וחי השלם לו חיותו. וכן הרב שגלה מגלין ישיבתו עמו שאין לו חיים בלא ישיבה. עכ"ל.

והנה בברכות (דף ס"א:) תנו רבנן פעם אחת גזרה מלכות הרשעה שלא יעסקו ישראל בתורה. בא פפוס בן יהודה ומצאו לרבי עקיבא שהיה מקהיל קהלות ברבים ועוסק בתורה. אמר ליה עקיבא אי אתה מתירא מפני מלכות. אמר לו אמשול לך משל למה הדבר דומה לשועל שהיה מהלך על גב הנהר וראה דגים שהיו מתקבצים ממקום למקום. אמר להם מפני מה אתם בורחים. אמרו לו מפני רשתות שמביאין עלינו בני אדם. אמר להם רצונכם שתעלו ליבשה ונדור אני ואתם כשם שדרו אבותי עם אבותיכם. אמרו לו אתה הוא שאומרים עליך פקח שבחיות, לא פקח אתה אלא טפש אתה, ומה במקום חיותנו אנו מתיראין במקום מיתתנו על אחת כמה וכמה. אף אנחנו עכשיו שאנו יושבים ועוסקים בתורה שכתוב בה (דברים ל', כ') כי הוא חייד וארך ימיד כך, אם אנו הולכים ומבטלים ממנה על אחת כמה וכמה. אמרו לא היו ימים מועטים עד שתפסוהו לרבי עקיבא וחבשוהו בבית האסורים

ותפסו לפפוס בן יהודה וחבשוהו אצלו. אמר לו פפוס מי הביאך לכאן. אמר ליה אשריך רבי עקיבא שנתפסת על דברי תורה אוי לו לפפוס שנתפס על דברים בטלים. וכולי.

ובפסחים (דף קי"ב.) חמשה דברים צוה רבי עקיבא את רבי שמעון בן יוחי כשהיה חבוש בבית האסורין. אמר לו רבי למדני תורה. אמר איני מלמדך. אמר לו אם אין אתה מלמדני אני אומר ליוחי אבא ומוסרך למלכות. אמר לו בני יותר ממה שהעגל רוצה לינק פרה רוצה להניק. וכולי. [איני מלמדך. ע' תוספות בבא קמא (דף כ"ז: ד"ה הי"ג). אני אומר ליוחי אבא. לא דיבר כן אלא דרך צחות וגוזמא כאילו אומר מפציר אני בך שתלמדני תורה. כי רבי עקיבא כבר היה מסור וחבוש ועתיד ליהרג (ברכות דף ס"א: הנ"ל) ויוחי אביו כבר לא היה קיים (מעילה דף י"ז: ויקרא רבה ל"ד, ט"ז). וע' מהרש"א. והלא עגל בסכנה. ע' תוספות עירובין דף כ"א: ד"ה מוטב].

ה. ובגמרא (מכות שם) תלמיד שגלה מגלין רבו עמו שנאמר וחי, אמר ר' זעירא מכאן שלא ישנה אדם לתלמיד שאינו הגון. ופירש רש"י ז"ל (שם) מכאן שלא ישנה לתלמיד שאינו הגון, שלא יביאוהו עונותיו לידי הריגה בשוגג ויגלה. עכ"ל. וכ"כ הנימוקי יוסף (מכות דף ג'): שמא יזדמן לו שיהרוג כיון שאינו זהיר ויצטרך רבו לגלות עמו. עכ"ל.

אבל הרמב"ם ז"ל סידר סוגיא דמכות (דף י"א.) בהדי סוגיא דברכות (דף כ"ח.) וסוגיא דחולין (דף קל"ג.) ופסק (הלי' ת"ת פ"ד ה"א) וז"ל אין מלמדין תורה אלא לתלמיד הגון נאה במעשיו או לתם אבל אם היה הולך בדרך לא טובה מחזירין אותו למוטב ומנהיגין אותו בדרך ישרה ובודקין אותו ואחר כך מכניסין אותו לבית המדרש ומלמדין אותו. אמרו חכמים כל השונה לתלמיד שאינו הגון כאילו זרק אבן למרקוליס. עכ"ל. ונראה דהרמב"ם ז"ל מפרש שלא ישנה לתלמיד שאינו הגון שנאמר וחי עביד ליה מידי דתהוי ליה חיותא, כדאמר בתענית (דף ז'). רבא רמי כתיב (דברים ל"ב, ב') יערף כמטר לקחי וכתיב (שם) תזל כטל אמרתי. אם תלמיד חכם הגון הוא כטל ואם לאו עורפהו כמטר. תניא היה רבי בנאה אומר כל העוסק בתורה לשמה תורתו נעשית לו סם חיים שנאמר (משלי ג', י"ח) עץ חיים היא למחזיקים בה ואומר (שם ג', ח') רפאות תהי לשרך ואומר (שם ח', ל"ה) כי מוצאי מצא חיים. וכל העוסק בתורה שלא לשמה נעשית לו סם המות שנאמר (דברים ל"ב, ב') יערף כמטר לקחי, ואין עריפה אלא הריגה שנאמר (דברים כ"א, ד') וערפו שם את העגלה בנחל.

ו. והשתא אתי שפיר הכל כמין חומר בס"ד: בראשית חזיתיה ברתייה דכלבא שבוע לרבי עקיבא דהוה צניע ומעלי ואמטו להכי איקדשא ליה בצניעה ושדרתייה לבי רב על מנת כן דלהוי צניע ומעלי ובר בי רב. רחל אשתו שלחה את רבי עקיבא ללמוד תורה אצל רבי יהושע ורבי אליעזר י"ב שנים על דעת כן שיהיה בו תורה ודרך ארץ במקום אחד. ושוב נתנה לו רשות שלא בפניו ליעכב עוד י"ב שנים אחרות ללמוד וללמד. וכלשון התוספות (כתובות דף ס"ג. ד"ה אדעתא) דדרך הוא בהולך ללמוד שנעשה אדם גדול.

ויזרע רבי עקיבא בארץ ההיא והעמיד תלמידים הרבה ויברכהו ה'. ויגדל האיש וילך הלך וגדל עד כי גדל מאד ויהי לו כ"ד אלף תלמידים ומלאה הארץ דעה. וכך הוה מרגלא בפומיה ואהבת לרעך כמוך זה כלל גדול בתורה. ויצא ודרש כל מי שאין מבקר חולים כאילו שופך דמים ועמד על ספסל גדול ואמר הרי כמה אבלים בשוק שלא הלכתם לנחמן. וכולהו להחיות רוח שפלים ולהחיות לב נדכאים (ישעיה נ"ז, ט"ו) כדאמר מר או חברותא או מיתותא.

והנה ארבעה ועשרים שנה למוד היה רבי עקיבא לעשות הפסח במועדו אצל רבותיו כדאמר בפסחים (דף ל"ו.) אמר רבי עקיבא שבתיה היתה אצל רבי אליעזר ורבי יהושע ולשתי להם עיסה ביין ושמן ודבש ולא אמרו לי דבר (שבת). מלשון וספרתם לכם ממחרת השבת. ועתה אחר אותם עשרים וארבעה שנים כאשר קם לו רבי עקיבא לחזור לביתו אותו היום ערב

פסח היה, כדאמר בפסחים (דף ק"ט). תניא אמרו עליו על רבי עקיבא מימיו לא אמר הגיע עת לעמוד בבית המדרש חוץ מערבי פסחים וערב יום הכפורים. וכתב הבאר הגולה (יו"ד סי' רמ"ה, י"ב) דדוקא על רבי עקיבא אמרו כן אבל שאר כל חכמי ישראל היו עומדים מבית המדרש גם בכל ערב שבת ובכל ערב יום טוב, וכמ"ש הרמב"ם (הלי' תלמוד תורה פ"ב ה"ב) וז"ל לא יבטלו התינוקות כלל חוץ מערבי שבתות וימים טובים בסוף הימים ובימים טובים אבל בשבת אין קורין בתחלה אבל שונין בראשון. וכבוד גדול עשו לו בבחינת (אסתר ו', ט') ככה יעשה לאיש אשר המלך חפץ ביקרו, וליוו אותו רבותיו וחבריו וכל כ"ד אלף תלמידיו, כדאמר בהגדה מעשה ברבי אליעזר ורבי יהושע ורבי אלעזר בן עזריה ורבי עקיבא ורבי טרפון שהיו מסובין בבני ברק והיו מספרים ביציאת מצרים כל אותו הלילה. וכדאמר בתנחומא (ויגש ז') א"ר יודן בשם ר' איבו שני בני אדם ראו כבוד גדול מה שלא ראה בריה בעולם ואלו הן יתרו ויעקב. יתרו כשבא אצל משה כתיב בו (שמות י"ח, ז') ויצא משה לקראת חותנו, מי היה רואה משה יוצא ואינו יוצא שרי אלפים ושרי מאות יוצאין ולא היה יוצא שבעים זקנים יוצאין ולא היה יוצא אהרן כהן גדול יוצא ולא היה יוצא, התחילו כל ישראל יוצאין לקראת יתרו. ואף יעקב כשבא אצל יוסף מה כתיב בו (בראשית מ"ו, כ"ט) ויאסור יוסף מרכבתו ויעל, מי היה רואה ליוסף יוצא ולא היה יוצא לקראת אביו עבדי פרעה וזקני ביתו יוצאין ולא היה יוצא זקני ארץ מצרים יוצאין ולא היה יוצא. לקיים מה שנאמר (משלי ג', ל"ה) כבוד חכמים ינחלו.

שמעה אשתו שבא בעלה וכ"ד אלף איש עמו ויצאה לקראתו לברך בשם ומלכות ברוך מחיה המתים ושמחה בלבה סוף סוף שלמו ימי אלמנותה. אך סוף מעשה מה היה. מתוך שהיו למודים שלא לנהוג כבוד זה לזה הוּו קא מדחפי לה רבנן ואמר להם רבי עקיבא הניחו לה שלי ושלכם שלה הוא. חלשה דעתה של רחל, היכן ארבעה ועשרים שנה והיכן בר בי רב צניע ומעלי. וחלש דעתו של רבי עקיבא, ענייה זו זה שכרה? היכן ואהבת לרעך כמוך והיכן כבוד זה לזה.

והנה רבי עקיבא עצמו היה אומר יותר ממה שהעגל רוצה לינק פרה רוצה להניק. ואם הרב שגלה מגלין ישיבתו עמו שאין לו חיים בלא ישיבה על אחת כמה וכמה רבי עקיבא אשר תורתו וחיותו חד הן עד שמסר נפשו על תלמוד תורה אין צריך לומר שכך עלתה במחשבה לפניו לקבוע ישיבה בבני ברק. ברם אחר הדברים האלה דהוּו קא מדחפי לה רבנן לדביתהו נתפרדה החבילה ולא ניתן להם רשות לחזור אסרו חג פסח אחר רבי עקיבא לבני ברק (סנהדרין דף ל"ב:) וכלשון הרמב"ם (הלי' ת"ת הנ"ל) תלמיד שהולך בדרך לא טובה מחזירין אותו למוטב תחילה ואחר כך מכניסין אותו לבית המדרש. ולפיכך מתו מגבת עד אנטיפרס.

ומתוך כך לימד רבי טרפון לשונו לומר (קידושין דף ס"ו): עקיבא כל הפורש ממך כפורש מן החיים. ובזבחים (דף י"ג). בלשון הזה אמר לו עקיבא כל הפורש ממך כפורש מחייו.

ז. תנא כולם מתו מפסח ועד עצרת. פירוש דאמר ביומא (דף פ"ו.) היכי דמי חילול השם, מי שקורא ושונה ומשמש תלמידי חכמים ואין משאו ומתנו באמונה ואין דבורו בנחת עם הבריות מה הבריות אומרות עליו או לו לפלוני שלמד תורה או לו לאביו שלמדו תורה או לו לרבו שלמדו תורה. פלוני שלמד תורה ראו כמה מקולקלין מעשיו וכמה מכוערין דרכיו. ובקידושין (דף מ"י.) תנן התם אין מקיפין בחילול השם אחד שוגג ואחד מזיד. מאי אין מקיפין, אמר מר זוטרא שאין עושים כחנווני. ופירש רש"י (שם) אין עושין לו כחנווני המקיף לאדם פעמים רבות וגובה כל הקפותיו יחד, אין עושין כך מלמעלה למחללי השם אלא נפרעין מיד. והנה כיון שאותו מעשה ערב פסח היה ואין מקיפין בחילול ה' על כן מתו מיד מאותו הפסח ואילך.

אמר רב חמא בר אבא ואיתימא ר' חייא בר אבין כולם מתו מיתה רעה. מאי היא א"ר נחמן אסכרה. פירוש דאמר בפסחים (דף ע"ה.) ובשאר דוכתי, אמר רב נחמן אמר רבה בר אבא אמר קרא (ויקרא י"ט, י"ח) ואהבת לרעך כמוך ברור לו מיתה יפה. וכיון שלא נהגו כבוד זה

לזה היפך ואהבת לרעך כמוך לכך מתו מיתה רעה היפך מיתה יפה, כדאמר בברכות (דף ח'). תניא תשע מאות ושלושה מיני מיתה נבראו בעולם שנאמר (תהילים ס"ח, כ"א) למות תוצאות (תוצאות בגימטריא הכי הווי) קשה שבכלן אסכרא ניחא שבכלן נשיקה.

ח. וני"ל לכוין החשבון דהנה אותם י"ב אלף זוגות שהם כ"ד אלף תלמידים כולם מתו מפסח ועד עצרת כלומר משך חמשים יום, שנאמר (ויקרא כ"ג, ט"ז) תספרו חמשים יום. וכ"כ מר זקני רבנו וידאל הצרפתי השני זיע"א בהקדמתו לספרו הצעת רות (דף ל"ג) שכולם מתו מפסח ועד עצרת מפני שהם ימי דין. עיין שם. ונמצא שמתו בכל יום מאתיים וארבעים זוגות שהם ארבע מאות ושמונים תלמידים, והוא מכוון כנגד אותם מ"ח עונות באותם כ"ד שנים שלא היה רבי עקיבא בא לביתו מערב יום הכיפורים ועד אסרו חג סוכות ומערב פסח ועד אסרו חג פסח. ועל כן בא רבי עקיבא אצל רבותינו שבדרום והעמיד חמשה תלמידים, רבי מאיר ורבי יהודה ורבי יוסי ורבי שמעון ורבי אלעזר בן שמוע שהם חמשה, כי חמשה תלמידים לעומת ארבעה ועשרים אלף, מכוון תלמיד אחד כנגד ארבעת אלפים ושמונה מאות כנגד אותם מ"ח עונות.

ובמדרש תנחומא (פי חיי שרה כ"ה, א') מעשה ברבי עקיבא שהיו לו שלש מאות תלמידים בנערותו ומתו כלם. עיין שם. וני"ל דמפרש שנים עשר אלף זוגות תלמידים היו לו לרבי עקיבא כ"ד אלף בעלי מקרא כ"ד מאות בעלי משנה כ"ד עשרות בעלי תלמוד, כדאמר במדרש (קהלת רבה ז') בנוהג שבעולם אלף בני אדם נכנסין למקרא יוצאין מהן מאה, למשנה יוצאין מהן עשרה, לתלמוד יוצא מהן אחד להוראה. ולא מתו אלא הני רבנן דהווי קא מדחפי לה לדביתהו דרבי עקיבא כלומר רבנן בעלי תלמוד ולכך אמר שהיו לו שלש מאות תלמידים שמתו. וכמו שפירש רש"י והיה העולם שמם שנשתכחה תורה. עד שבא רבי עקיבא אצל בעלי התלמוד שבדרום והוציא מהם חמשה להוראה רבי מאיר ורבי יהודה ורבי יוסי ורבי שמעון ורבי אלעזר בן שמוע. והנה אם מתו שלש מאות תלמידים משך חמשים יום הרי מתו ששה תלמידים בכל יום, וא"כ יש לכוין החשבון כנגד אמרם בסנהדרין (דף צ"ג:) עה"פ (רות ג', י"ז) שש השעורים האלה נתן לי. עיין שם.

ט. אחי ורעי. בקול קורא המפורסם הבאתי דברי הרמב"ם ז"ל בהלכות תעניות (פ"א, א'-ג') וז"ל מצות עשה מן התורה לזעוק ולהריע בחצוצרות על כל צרה שתבא על הצבור, שנאמר (במדבר י', ט') וכי תבואו מלחמה בארצכם על הצר הצורך אתכם והרעותם בחצוצרות ונזכרתם לפני ה' אלהיכם ונושעתם מאויביכם, כלומר כל דבר שייצר לכם כגון בצורת ודבר וארבה וכיוצא בהן זעקו עליהן והריעו. ודבר זה מדרכי התשובה הוא, שבזמן שתבוא צרה ויזעקו עליה ויריעו ידעו הכל שבגלל מעשיהם הרעים הורע להן ככתוב (ירמיהו ה', כ"ה) עונותיכם הטו אלה וחטאותיכם מנעו הטוב מכם, וזה הוא שיגרום להם להסיר הצרה מעליהם. אבל אם לא יזעקו ולא יריעו אלא יאמרו דבר זה ממנהג העולם אירע לנו וצרה זו נקרה נקרית, הרי זו דרך אכזריות וגורמת להם להדבק במעשיהם הרעים ותוסיף הצרה צרות אחרות, הוא שכתוב בתורה (ויקרא כ"ו, כ"ח-כ"ט) ואם בזאת לא תשמעו לי והלכתם עמי בקרי והלכתי עמכם בחמת קרי ויסרתי אתכם אף אני שבע על חטאתיכם, כלומר כשאביא עליכם צרה כדי שתשובו אם תאמרו שהוא קרי אוסיף לכם חמת אותו קרי. עכ"ל.

ומזקנים אתבונן הוא רבנו וידאל הצרפתי השני זיע"א (פאס וחכמיה, דברי הימים עמוד 8-9) שהוכיח את העם באייר של שנת שע"ג שהיתה עצירת גשמים וכמעט שיבשה הארץ עד שגעו כל העם בבכיה גדולה ונכנע לבם לאביהם שבשמים. עיין שם.

והנה אנחנו לא נדע על מה עשה ה' ככה ועל כן יותר הגון שכל אחד ואחד יעשה חשבון נפש לעצמו כדכתיב (יונה א', י"ב) יודע אני כי בשלי הסער הגדול הזה עליכם. ולפיכך כל אחד ואחד חייב לומר בשבילי נברא העולם (סנהדרין דף ל"ז). כדאמר בקידושין (דף מ':) ר' ו

אלעזר בר' שמעון אומר לפי שהעולם נידון אחר רובו והיחיד נידון אחר רובו, עשה מצוה אחת אשריו שהכריע את עצמו ואת כל העולם לכף זכות, עבר עבירה אחת אוי לו שהכריע את עצמו ואת כל העולם לכף חובה. ופירש רש"י (שם) יראה אדם כאילו כל העולם שקול כמחצה צדיקים וחסידיים ומחצה רשעים וכאילו מעשיו שקולים כמחצה על מחצה, עשה מצוה אחת נמצאו זכותיו מכריעין ונמצא צדיק ועל ידו כל העולם הוכרע להיות רובן צדיקים. עכ"ל.

ואמנם טוב ויפה הדבר הזה עלינו שכל אחד ואחד יביא קרבן יחיד לעצמו ויראה לו השם לעולה. אך בד בבד מה טוב ומה נעים שבת אחים גם יחד שכל קהל ועדה יביא קרבן צבור פר העלם דבר של צבור על שנעלם ממנו ונשלמה פרים שפתינו בצבור.

והנה בברכות (דף ג'). בשעה שישראל נכנסין לבתי כנסיות ולבתי מדרשות ועונין יהא שמיא הגדול מבורך הקדוש ברוך הוא מנענע ראשו ואומר אשרי המלך שמקלסין אותו בבית המקדש כך. מה לו לאב שהגלה את בניו ואוי להם לבנים שגלו מעל שולחן אביהם. ועתה הביטה וראה מה היה לנו. הלא הן בעוון עכשיו גלינו אפילו מבתי כנסיות ומבתי מדרשות וכל אחד אחד יושב בדד אבל וחפוי ראש ומניח ראשו בין ברכיו וגועה בבכיה ואומר אוי ואבוי לבנים שגלו מעל שולחן אביהם.

אמנם בברכות (דף ה'): מי חשיד קודשא בריך הוא דעביד דינא בלא דינא חס ושלום. ולכאורה איך שייך אב שהגלה את בניו ובנים שגלו מעל שולחן אביהם, והלא הקב"ה יודע הדין שתלמיד שגלה מגלין רבו עמו והרב שגלה מגלין ישיבתו עמו. אלא מאי. הרמב"ם ז"ל פסק (הלי' ת"ת פ"ד ה"א) שאם היה הולך בדרך לא טובה מחזירין אותו למוטב ומנהיגין אותו בדרך ישרה ובודקין אותו ואחר כך מכניסין אותו לבית המדרש ומלמדין אותו. וכמו שמצינו אצל רבי עקיבא ותלמידיו כנ"ל. ובשו"ת דברי יואל (ח"ב חומ"ש סי' קכ"ח) וז"ל בדבר שאלתכם אשר ראו שאי אפשר בשום אופן שיהיה קיום להחבורה תלמוד תורה ללמד את בני עניים תורה אלא על ידי תקנה שבל ירים איש את ידו ללמוד עם תלמידים בלי רשות בני החבורה ועוד כמה טעמים היה לכם בזה. הדבר פשוט דמה שהוא מילי דשמיא לצורך חיזוק התורה הקדושה של לימוד בני עניים שמהם תצא תורה יכולין הקהל לתקן כבית דין הגדול ובודאי דתקנתם קיימת. עכ"ל. והוא הדין בנדון דידן כביכול יכול לתקן לצורך חיזוק התורה הקדושה שבל ירים איש את ידו ללמוד בבית המדרש ובל ירים איש את רגלו להתפלל בבית הכנסת, שכך הדין נותן מחזירין אותו למוטב תחילה ואחר כך מכניסין אותו לבית הכנסת ולבית המדרש. ועל כן נחפשה דרכנו ונחקרה – ונשובה עד ה' (איכה ג', מ').

י. והנה בדרוש של תענית אסתר דברתי עמכם כי נמצא כתוב בסידור בנבנישתי וסידור עטיאש שנהגו פה אמשטרדם בשעה שיש מגיפה בעיר לומר פטום הקטורת אחר אין כאלהינו לפני תנא דבי אליהו על שם (במדבר י"ז, י"א-י"ג) ויתן את הקטורת ותעצר המגפה. ומקורו טהור בשבת (דף פ"ט). ובזהר (ויקהל דף רי"ח:). וכ"כ רבנו המבני"ט זצ"ל בסי' בית אלהים (שער התפלה פרק ט"ז). עיין שם. ובשו"ת דעת כהן (יו"ד סי' ר') אם אתם רוצים ליחד קרקע לבית הקברות תקיפו את השטח שבע פעמים מנין אנשים כשרים ותאמרו בכל הקפה פרשת הקטורת ובהקפה ראשונה ואחרונה תאמרו כל פיטום הקטורת. (ועי' שו"ת ושב ורפא ח"ו קו' בית החיים סי' י"א). ואיכא למדרש בחולין (דף קל"ט:): אסתר מן התורה מנין ואנכי הסתר אסתיר (דברים ל"ח, י"ח). מרדכי מן התורה מנין דכתיב מר דרור (שמות ל', כ"ג) ומתרגמינן מירא דכיא. כלומר בזמן שעלינו ליסתר מפני הדבר וליכנס בבתיים אזי אומרים פיטום הקטורת. ויש לרמוז אסתירא בלגינא - קיש קיש קריא (ב"מ דף פ"ה:).

והנה נתתי אל לבי כי באמת החוט המשולש אין כאלהינו ופטום הקטורת ותנא דבי אליהו מעמד שלשתן אלו דברים שיש בהם סגולה לעצור המגיפה בבחינת במוטב תלתא כחדא הוינא. דהנה רבותינו הראשונים כתבו שתקנו לומר אין כאלהינו בשבת להשלים מאה

ברכות. וסימנך אמין ברוך אתה. אין כאלהינו מי כאלהינו נודה לאלהינו ברויך אלהינו את"ה הוא אלהינו.

וכמ"ש המתזור ויטרי (סימן א') וסידור הרוקח (סימן ק"א) ואורחות חיים (מוסף אות ד') ותניא רבתי (סימן א') ועוד. ובמדרש (במדב"ר י"ח, כ"א) עה"פ (שמואל ב. כ"ג, א') נאם דוד בן ישי ונאם הגבר הוקם על. הוקם ע"ל כנגד מאה ברכות, שבכל יום היו מתים מישראל מאה אנשים, בא דוד ותקן להם מאה ברכות כיון שתקנם נתעצרה המגפה. עכ"ל.

ואם תאמר והאיך נתעצרה המגפה על ידי המאה ברכות. נ"ל עפ"ש בשיעורי ר' שמואל (מכות דף י'). על ונס אל אחת מן הערים האל וחי עביד ליה מידי דתהוי ליה חיותא, הביא דברי הרמב"ם (הל' רוצח ז', א') והנמוקי יוסף (מכות דף ג'). הנ"ל שחיי בעלי החכמה ומבקשיה בלא תלמוד כמיתה חשובין שהתורה חיים היא דכתיב כי הוא חייד ואורך ימיד כי חיים הם למוצאיהם. וכתב וז"ל ובביאורו נראה דמלבד הענין הסגולי שבזה אשר התורה היא סם החיים לנפש האדם, כמו שאמרו (כתובות דף קי"א): כי טל אורות טלך (ישעיה כ"ו, י"ט) כל המשתמש באור תורה אור תורה מחייהו וכו', ומשום שעל ידי זה הוא דבוק בהקב"ה אשר הוא מקור החיים חי העולמים וממילא מתקיים בו (דברים ד', ד') ואתם הדבקים בה' אלהיכם חיים כולכם היום (כתובות שם). הנה מלבד זאת יש בלימוד התורה משום מציאות החיים כפשוטו. והוא על פי מה דאיתא בתנחומא (סוף ברכה) רשע בחייו חשוב כמת, מפני שרואה חמה זורחת ואינו מברך יוצר אור, שוקעת ואינו מברך מעריב ערבים, אוכל ושותה ואינו מברך עליה, אבל הצדיקים מברכים על כל דבר ודבר וכו'. עיין שם. ומבואר בזה דעיקר מהות חיי האדם הם הרגשי נפשו ודעתו וככל שהרגשיו עמוקים ודעתו רחבה יותר כך חיותו עמוקה יותר, ואם אין הרגשתו חיה בקרבו הריהו כמת שאינו מרגיש, וכמו שאמרו (שבת דף י"ג): שאין בשר המת מרגיש באיזמל. ואשר על כן מבואר שפיר שעסק התורה זהו מציאות החיים ממש, מאחר שהתורה היא המלמדת דעת את האדם ומרחיבה את לבו, וכמו שכתב רש"י (בתענית דף ד'). ד"ה אורייתא מרתחא ליה) שיש לו רוחב לב מתוך תורתו ומשים ללבו יותר משאר בני אדם עכ"ל, וכל הבנה והשגה נוספת הרי היא תוספת חיים ממש. עכ"ל.

והשתא לפי דבריו החוצבים להבות אש קודש מה נמלצו אמרי יושר דכיון שבא דוד המלך עליו השלום ותקן להם מאה ברכות נתעצרה המגפה, שהרי מעתה בכל יום ויום משעה שמברך הנותן לשכוי בינה עד שעה שמברך המפיל חבלי שינה משים ללבו להרגיש ולשמוח על כל צעד ושעל על כל מה שפעל אל ולהבין ולבקש על כל דבר ודבר בכל עת ובכל שעה ומלמד עצמו להודות להלל לשבח לפאר לרומם להזדר לנצח לברך לעלה ולקלס למי שאמר והיה העולם ועל ידי זה הוא דבוק בהקב"ה מקור החיים חי העולמים ומעמיק הרגשי נפשו ודעתו יותר משאר בני אדם וממילא חיותו עמוקה יותר, ונמצא כי מאה ברכות סגולה גדולה כנגד המיתה וממילא שפיר עוצר המגפה.

וכן הכתוב השלישי (נדה דף ע"ג). תנא דבי אליהו כל השונה הלכות בכל יום, עד תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם (ברכות דף ס"ד). שהוא דבר והיפוכו של לא נהגו כבוד זה לזה (יבמות דף ס"ב:), הכל עוצר המגיפה כדאמרן. זה הכלל אתם הדבקים בה' אלהיכם חיים כולכם היום. כל הדבוק בהקב"ה מקור החיים חי העולמים ומעמיק הרגשי נפשו ודעתו במאה ברכות ותורה ותפלה אזי מרחיב לבו ומעמיק חיותו יותר משאר בני אדם. וכן כל המרבה אהבה ואחוה ושלום ורעות בעולם על ידי ואהבת לרעך כמוך אני ה' הרי היא תוספת חיים ממש לחבירו כדאמר מר או חברותא או מיתותא ומדבק את חברו בהקב"ה מקור החיים חי העולמים. וממילא הכל סגולה גדולה כנגד המיתה ושפיר עוצר המגיפה. וזה נפלא מאד.

יא. ומיהו זאת עולה מן המדב"ר לאידך גיסא מדוע היו מתים מישראל מאה אנשים במגיפה בכל יום. לפי שהיו עובדים את השם יתברך בלי דבקות ובלי חיות כמעשה קוף בעלמא, כדכתיב (דברים כ"ח, מ"ז) תחת אשר לא עבדת את ה' אלהיך בשמחה ובטוב לבב. והנה

הרמב"ם ז"ל פסק שבזמן שתבוא צרה על הצבור כגון דבר מצוה לזעוק ולהריע וזה הוא שיגרום להם להסיר הצרה מעליהם. ועל כן עתה בעוונות הרבים שדבר בעיר וגלינו מכל בתי כנסיות ובתי מדרשות, כל הקהל הקדוש מותר להרהר איך היינו בתורה ותפלה וגם לחשוב חשבונות איך דמינו במאה ברכות, האם בדבקות וחיות או האם בלי דבקות וחיות.

ופוק חזי ברכת השכיבו ערבית שאומרים בכל יום והסר מעלינו מכת אויב דבר חרב חולי צרה רעה רעב ויגון ומשחית ומגפה. והנה יש מתפלל כן יובל שנים בכל יום ומעולם לא נתן אל לבו אפילו פעם אחת שהוציא בשפתים לא דבר ולא רעב ולא מגפה. ופוק חזי בתענית (דף י"ח: ואילך) ובבא קמא (דף ס' ואילך) משנה וגמרא ומעשה רב על דבר בעיר לא תקום פעמים צרה. ויש לומד ואפילו מלמד ולא חלי ולא מרגיש משל איוב לא היה ולא נברא.

ואיך יתכן שלא האמינו מלכי ארץ וכל יושבי תבל כי יבוא צר ואויב (איכה ד', י"ב), אם לא יען וביען כי נגש העם הזה בפיו ובשפתיו כבדוני ולבו רחק ממני ותהי יראתם אותי מצות אנשים מלמדה (ישעיה כ"ט, י"ג). ובתענית (דף ז'. הנ"ל) כל העוסק בתורה שלא לשמה נעשית לו סם המות וכל העוסק בתורה לשמה תורתו נעשית לו סם חיים. ואתם הדבקים בה' אלהיכם חיים כולכם היום. והחי יתן אל לבו.

יב. ובמועד קטן (דף כ"ז:): אמר רב יהודה אמר רב אבל יום ראשון אסור לאכול לחם משלו מדאמר ליה רחמנא ליחזקאל (יחזקאל כ"ד, י"ז) ולחם אנשים לא תאכל. ובירושלמי (שם פ"ג ה"ה דף י"ד). הרי שאין לו מה לוכל ביום הראשון אינו עושה מלאכה בשני הוא עושה בצינעה. אבל אמרו תבוא מאירה לשכיניו שהצריכוהו לכך. בר קפרא אמר אפילו בשלישי לא יעשה כל עיקר. בר קפרא כדעתיה, דבר קפרא אמר אין תוקפו של אבל אלא עד שלשה ימים.

והנה רבנו בעל הטורים (יו"ד סימן שע"ח) כתב וז"ל אבל אסור לאכול משלו בסעודה הראשונה אבל בשניה מותר אפילו ביום ראשון, ומצוה על שכיניו שיאכילוהו משלהם כדי שלא יאכל משלו. עכ"ל. וכתב מרן הבית יוסף (שם) וז"ל ומה שכתב אבל בשניה מותר אפילו ביום ראשון. כן כתב שם הרא"ש (פרק ג' סימן פ"ט) פירוש יום ראשון סעודה ראשונה. וכן כתבו הגהות מיימון (בפרק ד' אות ט') בשם ספר המצות (סמ"ג הל' אבלות). ושלא כדברי התוספות (מו"ק דף כ"ז: ד"ה יום) שכתבו שם דכל יום הראשון אסור לאכול משלו אפילו אוכל שתי פעמים ביום הראשון, דהא לא קאמר תלמודא סעודה ראשונה אלא יום ראשון. ואף על פי שפשוט דברי הרמב"ם בפרק הנזכר (הל' אבל פ"ד, ה"ט) נראה כדברי התוספות, נקטינן באבל הלכה כדברי המיקל. ומה שדקדקו התוספות מדקאמר תלמודא יום ראשון, אינו כלום, דהכי נמי בפרק כל שעה (פסחים דף ל"ו). אמר רבי יהושע בן לוי יומא קמא לא תלושו לי בחלבא, ופירשו המפרשים דעל כרחך סעודתא קמייתא קאמר. עכ"ל. וכן פסק בשולחן ערוך (יו"ד סי' שע"ח, א') אבל אסור לאכול משלו בסעודה ראשונה אבל בשניה מותר אפילו ביום ראשון. ומצוה על שכיניו שיאכילוהו משלהם כדי שלא יאכל משלו.

אמנם רבינו ירוחם (נתיב כ"ח ח"ב דף רל"ג): וז"ל כתב הר"ר אשר כתיב (יחזקאל כ"ד, י"ז) ולחם אנשים לא תאכל מכלל דכולי עלמא מחייבי למיכל לחם אנשים. והטעם כי האבל דואג ונאנח על מתו ואינו חושש לאכול כי רצונו למות גם הוא על כן צוהו לאכול משל אחרים. והפוחת לא יפחות מסעודה ראשונה וטעמא דמסתבר הוא ועל כן החמירו בסעודה ראשונה דאינו משגיח כלל ביום ראשון דיום מר איקרי. ונבאר ביאור דעל כן נהגו כל שבעה ימים מפני עניי ישראל שאינם יכולין לעשות מלאכה ולא יתביישו שאף לעשירים עושין כן. על כן נקרא הסעודה בי טעמא שמטעימים שם האבלים. עכ"ל. ובשולחן ערוך דפוס אמשטרדם (דפוס עטיאש שנת תכ"ב דף שכ"ז:): בהגהות רבנו הבאר הגולה (יו"ד סוף סי' שע"ח) הביא את דברי רבנו ירוחם, וסיים וז"ל וכן ראיתי פה מנהג ק"ק ספרדיים יצ"ו. עכ"ל.

וא"כ מלבד שמצאנו שנהגו פה אמשטרדם בשעה שיש מגפה בעיר לומר פטום הקטורת, מצאנו ראינו שנהגו פה אמשטרדם תמידין כסדרן להיות מהדרין מן המהדרין במצות ואהבת לרעך כמוך שלא יהיה חבירו שואל את נפשו למות ואומר טוב מותי מחיי חס ושלו. והרי כולם שוים לבקר חולים ולנחם אבלים ולהוציא המת ולהכניס הכלה וללוות האורחים ולהיות נוהגים כבוד זה לזה כולם בכלל ואהבת לרעך כמוך שאם אין חבריו של אדם נוהגין בו כבוד שואל את נפשו למות כדאמר מר או חברותא או מיתותא. ובתנא דבי אליהו (פרשה כ"ג) לפיכך יהיו אומרים כל אחד ואחד מתי יגיעו מעשי למעשי אברהם יצחק ויעקב שלא קנו העולם הזה והעולם הבא אלא בשביל מעשיהם הטובים ותלמוד תורה. וממילא זו זכות גדולה לעצור המגפה פה ק"ק ת"ת ובכל אתר ואתר.

י"ג. עוד רגע אדבר במעשה דוד המלך שבכל יום היו מתים מישראל מאה אנשים ותקן להם מאה ברכות. מאי בכל יום. והנה בתענית (דף י"ט.). איזהו דבר עיר המוציאה חמש מאות רגלי ויצאו ממנה שלשה מתים בשלשה ימים זה אחר זה הרי זה דבר. פחות מכאן אין זה דבר. ופירש רש"י (שם דף כ"א: ד"ה ביום) אין זה דבר דאקראי בעלמא הוא. וא"כ י"ל דהכא נמי שלשה ימים היו מתים מישראל בכל יום מאה אנשים לא פחות ולא יותר ובא דוד ותקן להם מאה ברכות דהשתא על כרחך לאו אקראי בעלמא הוא. ואם כנים אנו מקום יש לומר כי שלש מאות נפשות הוא שיעור מגיפה סגולית ואינו ענין לשלשה מתים בשלשה ימים לחמש מאות רגלי שהוא שיעור מגיפה טבעית. ואם כן אתי שפיר גם כן התנחומא במעשה רבי עקיבא שהיו לו שלש מאות תלמידים בנערותו ומתו כלם מפני שלא נהגו כבוד זה לזה. וכן כתב כיוצא בזה מר זקני רבנו וידאל הצרפתי השני זיע"א בספרו צוף דבש (פ' תזריע י"ג, ב' דף קפ"ט) וז"ל יש סברות בענין הנגעים, כת אומרת שהם בטבע, וכת אומרת שהם בהשגחה. עכ"ל.

ונשאלתי הכצעקתה, והלא עין רואה המתים במגפה שיעור אדם אחד מאלף ולא שיעור שלשה מתים בשלשה ימים לחמש מאות רגלי. הגע עצמך היו לא תהיה דבר בעיר רבתי עם אשר יש בה אנשים הרבה, דרך משל ששים רבוא נפשות ומהם מאה אלף רגלי, הלא לפי החשבון אין כאן דבר עד שלא ימותו שש מאות איש בכל יום מבן עשרים שנה ועד בן ששים שנה בר מינן מלבד נשים וקטנים וזקנים אשר אינם בכלל מנין אנשי המדינה לענין דבר (כמ"ש בשולחן ערוך או"ח סימן תקע"ו, ב'). וא"כ סכנת נפשות איכא דבר בעיר ליכא.

והשבתי לו כי באמת כל שאינו אקראי בעלמא הוי דבר. ולכך אפילו מאה מתים בכל יום או אפילו ששה מתים בכל יום הוי מגפה כדאמרן. ואדרבה הנהיה כדבר הזה או הנשמע כמוהו עיר רבתי עם וששים רבוא בוקעין בה, שימותו שלש מאות או ארבע מאות רגלי יום או יומים דרך אקראי בעלמא? ואם כן עלינו לשבח לאדון הכל כי בזמן הזה ניתן הרבה רשות לרופא לרפאות ומעט רשות למשחית להשחית לעומת הימים ההם אשר ניתן הרבה רשות למשחית להשחית ומעט רשות לרופא לרפאות. ועלינו לתת גדולה ליוצר בראשית אשר נתן חכמה ודעת להקדים רפואה למכה עד שאפילו בעל הנס אינו מכיר בנסו (נדה דף ל"א.).

ויהי רצון מלפני אבינו אב הרחמן שיתמלא עלינו רחמים, ובזכות מצות ונשמרתם מאד לנפשותיכם ומצות והרעותם בחצוצרות, נזכר לפניו לחיים טובים ולשלום אנחנו וכל בית ישראל בכל מקום שהם, והנה לא ינום עפעפו, ישוב מחרון אפן, ויאמר למשחית הרף, ויסר מעלינו את הנגף, השתא בעגלא ובזמן קריב. אמן.